

Ένα πρόγραμμα για τη διατήρηση
των μεγάλων σαρκοφάγων
και τη μεταφορά βέλτιστων πρακτικών

Γνωριμία με την Καφέ Αρκούδα

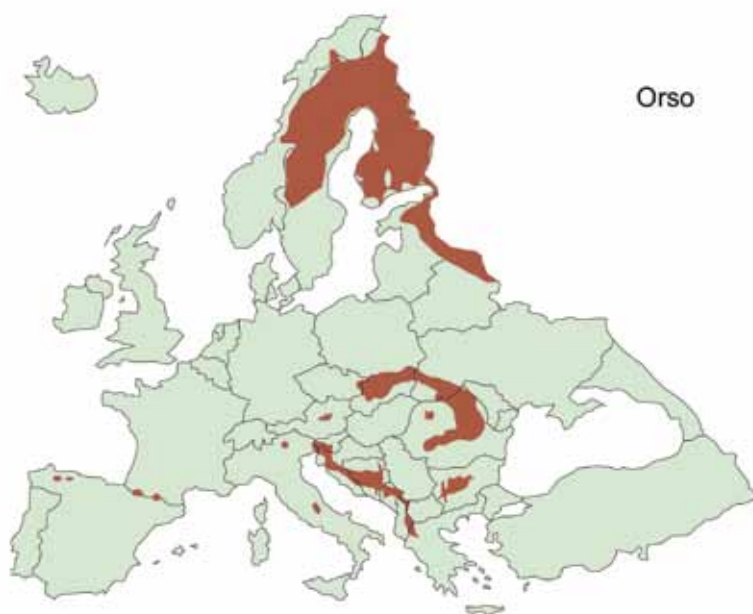

Καλλιστώ
περιβαλλοντική οργάνωση
για την αγρία ζωή και τη φύση
www.callisto.gr

Πού ζει η καφέ αρκούδα;

Η καφέ αρκούδα αποτέλεσε το είδος εκείνο με την εκτενέστερη κατανομή στον κόσμο, με παρουσία στην Ευρώπη, στην Ασία και στη Β. Αμερική. Στο παρελθόν, η καφέ αρκούδα έζησε σε ολόκληρη τη γηραιά ήπειρο (εκτός από την Ιρλανδία, την Ισλανδία, την Κορσική και τη Σαρδηνία). Η κατανομή του είδους όμως έχει συρρικνωθεί σημαντικά κατά τη διάρκεια του τελευταίου αιώνα. Οι σημαντικότεροι λόγοι για αυτή την αλλαγή οφείλονται στη συνεχόμενη καταστροφή του βιότοπου της, δηλαδή του απαραίτητου φυσικού χώρου όπου η αρκούδα επιτελεί όλες τις λειτουργίες του βιολογικού της κύκλου, στην εκμετάλλευση των δασών αλλά και στην εκδίωξή της από τον ίδιο τον άνθρωπο (το κυνήγι της στην Ελλάδα απαγορεύτηκε τις τελευταίες τέσσερις δεκαετίες). Σήμερα στην Ευρώπη ζουν περίπου 50.000 αρκούδες, σε μία έκταση 2,5 εκ.τ.χλμ

Η πυκνότητα των πληθυσμών της Ευρωπαϊκής καφέ αρκούδας ποικίλουν σημαντικά ανάλογα με τη διαθεσιμότητα τροφής αλλά και με τους όρους - συνθήκες συνύπαρξης της με τον άνθρωπο. Η περιοχή η οποία περιλαμβάνεται μεταξύ των Ουραλίων και της δυτικής ακτής της Φινλανδίας φιλοξενεί τον μεγαλύτερο αλλά και πιο συνεχόμενο πληθυσμό καφέ αρκούδας, αποτελούμενο από 37.500 άτομα. Ο πληθυσμός των Καρπαθίων από την άλλη, με 8.100 άτομα έρχεται δεύτερος στην ευρωπαϊκή κατάταξη. Συνεχόμενος είναι και ο πληθυσμός που ζει στην περιοχή μεταξύ Ανατολικών Άλπεων και Πίνδου, αριθμώντας 2.800 άτομα. Στη Δυτική και Νότια Ευρώπη (Κανταβριγικά Όρη, Δυτικά Πυρηναία, Αππένινα και νοτιοδυτικές Άλπεις) ζουν 5 μικρότεροι και απομονωμένοι πληθυσμοί.

Στην Ελλάδα και σύμφωνα με στοιχεία που προέκυψαν από τρία κοινοτικά Προγράμματα LIFE «ΑΡΚΤΟΣ» (α' κ& β' φάσεις) (1994-1999) και LIFE «Γράμμος-Ροδόπη» (2000-2002) για τη διατήρηση της αρκούδας στην χώρα μας, αλλά και το πρόγραμμα συστηματικής παρακολούθησης του πληθυσμού στην Ανατολική Πίνδο (2003-2008) με αφορμή την κατασκευή της Εγνατίας Οδού, το ελάχιστο μέγεθος του πληθυσμού υπολογίσθηκε σε 190-260 ζώα περίπου, με τάσεις ανάκαμψης σε ορισμένες περιοχές της Πίνδου (επαναποίκιση περιοχών ιστορικής παρουσίας). Η γεωγραφική κατανομή της αρκούδας καλύπτει ένα μεγάλο μέρος της οροσειράς της Πίνδου με τα παρακλάδια της καθώς και την οροσειρά της Ροδόπης σε μια συνολική έκταση περίπου 13.500 τετ. χλμ. (δηλ. ~ το 10% της επικράτειας) Οι δύο πυρήνες κατανομής δεν επικοινωνούν γεωγραφικά μεταξύ τους. Η χώρα μας φιλοξενεί το 50% του πληθυσμού καφέ αρκούδας στη δυτική και νότια Ευρώπη.

Πώς μοιάζει;

Χαρακτηριστικά στοιχεία της μορφολογίας της καφέ αρκούδας είναι το μεγάλο της κεφάλι σε συνδυασμό με τα μικρά της αυτιά και τη μικρή της μύτη. Τα μάτια της είναι επίσης μικρά και τοποθετημένα στο μπροστινό μέρος του κεφαλιού πάνω από τη μουσούδα της. Οι καφέ αρκούδες έχουν πολύ ανεπτυγμένη όσφρηση και ακοή, ενώ η όρασή τους είναι σημαντική για την αναζήτηση τροφής.

Η καφέ αρκούδα είναι μεγαλόσωμο ζώο με χαρακτηριστική καμπούρα στον τράχηλο και κοντή ουρά. Τα πόδια της είναι σχετικά κοντά, ενώ έχει πέντε δάχτυλα και δυνατά, μη συσταλτά νύχια. Χρησιμοποιεί και τα πέντε της δάχτυλα για να περπατάει. Το μέγεθος του μπροστινού της ποδιού είναι 13Χ12 εκ. και τα δάχτυλά της δημιουργούν ένα τοξοειδές σχήμα. Εύκολα αναγνωρίζει κανείς το ίχνος του πίσω ποδιού αφού ολόκληρη η πατούσα ακουμπάει στο έδαφος, δημιουργώντας ένα ολοκληρωμένο σχήμα παρόμοιο με αυτό των πρωτεύοντων και μεγέθους περίπου 13x25 εκ.

Κατά μέσο όρο οι αρσενικές αρκούδες είναι μεγαλύτερες και πιο βαριές από τις θηλυκές: το βάρος της αρσενικής κυμαίνεται μεταξύ 140 και 320 κιλών, ενώ ένα θηλυκό ζώο ζυγίζει από 100 έως 200 κιλά. Το ύψος της στο ακρώμιο είναι περίπου 1-1,2 μ. Το μήκος της (από τη μουσούδα μέχρι τη βάση της ουράς) είναι 1,6-2,5 μ για τα αρσενικά ζώα ενώ 1,2-2 μ. για τα θηλυκά. Η ουρά της έχει μέσο μήκος 8 εκ.

Τι τρώει;

Το διαίτολόγιό της συντίθεται από πολλά και διαφορετικά συστατικά φυτικής αλλά και ζωικής προέλευσης. Κατά τη διάρκεια του έτους η αρκούδα περνάει από τρεις διαφορετικές φάσεις φυσιολογίας: μία φάση κατανάλωσης ελάχιστης τροφής (υποφαγία), μία φάση κανονικής κατανάλωσης τροφής κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού και μία φάση έντονης κατανάλωσης τροφής (υπερφαγία) κατά τη διάρκεια του φθινοπώρου. Για την ακρίβεια, το φθινόπωρο οι αρκούδες συσσωρεύουν λίπος το οποίο τους είναι απολύτως απαραίτητο για την περίοδο του χειμέριου ύπνου.

Την άνοιξη, οι αρκούδες τρέφονται κυρίως με γράστες ή αγρωστώδη και πόες, ενώ το καλοκαίρι αντικαθιστούν αυτές τις τροφές με φρούτα και μούρα. Κατά τη διάρκεια του φθινοπώρου που η αρκούδα χρειάζεται να συσσωρεύσει λίπος, καταναλώνει μεγάλες ποσότητες βαλανιδιών, καρπών οξιάς, κάστανα και φουντούκια. Η αρκούδα θα φάει κρέας όταν αυτό είναι διαθέσιμο. Εξάλλου το κρέας είναι και εύπεπτο αλλά και τροφή υψηλής θρεπτικής αξίας. Παρόλα αυτά οι αρκούδες στην Ευρώπη, δεν μπορούν να χαρακτηριστούν πραγματικοί θηρευτές μεγάλων σπονδυλωτών ζώων (όπως είναι για παράδειγμα τα άγρια οπληφόρα), εκτός και εάν υπάρχει πληθώρα νεκρών οπληφόρων την άνοιξη λόγω ενός βαρύ χειμώνα που προηγήθηκε. Οι αρκούδες επιτίθενται κυρίως σε οικόσιτα, κτηνοτροφικά ζώα.

Τα ασπόνδυλα (κυρίως αρθρόποδα-έντομα και προνύμφες, σκουλήκια και μαλάκια) αποτελούν σημαντικές πηγές πρωτεΐνης για την αρκούδα, ιδιαίτερα στην αρχή της άνοιξης όταν όλα μπορεί να είναι ακόμα καλυμμένα από χιόνι. Σε αυτές τις περιόδους οι αρκούδες συχνά καταστρέφουν μυρμηγκοφωλιές για να τραφούν με προνύμφες και μυρμήγκια. Επίσης οι μέλισσες και το μέλι αποτελούν πολύ σημαντικό μέρος της διαίτας τους.

Ποιά είναι η κοινωνική της δομή;

Εκτός από την περίοδο αναπαραγωγής, η αρκούδα είναι ένα μοναχικό ζώο. Κάθε άτομο καταλαμβάνει μία επικράτεια της οποίας η έκταση διαφέρει ανάλογα με την φέρουσα ικανότητα του περιβάλλοντος. Τα αρσενικά άτομα συνήθως χρησιμοποιούν μεγαλύτερες περιοχές από ότι τα θηλυκά, τα οποία προτιμούν να χρησιμοποιούν περιοχές κοντά στην επικράτεια των μητέρων τους.

Οι καφέ αρκούδες ζουν αρκετά χρόνια φτάνοντας στη σεξουαλική τους ωρίμανση μεταξύ τεσσάρων και έξι ετών. Οι αρκούδες έχουν παρατεταμένο αναπαραγωγικό κύκλο. Κατά τη διάρκεια του ζευγαρώματος (από τα μέσα Μαΐου έως το τέλος Ιουνίου) και τα αρσενικά και τα θηλυκά ζώα ζευγαρώνουν αρκετές φορές και με πολλά διαφορετικά άτομα. Η εγκυμοσύνη διαρκεί 7-8 μήνες. Παρόλα αυτά και επειδή η εμφύτευση του γονιμοποιημένου ωαρίου καθυστερεί για ένα διάστημα αυτής της περιόδου, η ανάπτυξη του εμβρύου δεν προχωράει και έτσι η πραγματική εγκυμοσύνη για τις αρκούδες δεν κρατάει παρά 6-8 εβδομάδες. Συνήθως γεννάνε από ένα έως τέσσερα μικρά τα οποία ζυγίζουν περίπου μισό κιλό το καθένα. Τα μικρά ανεξαρτητοποιούνται από την μητέρα τους μεταξύ 2-3 ετών, ενώ στις νοτιότερες περιοχές εξάπλωσης της αρκούδας, τα μικρά μπορεί να φύγουν από τη μητέρα τους ακόμα πιο νωρίς (1-2 ετών).

Ο χειμέριος ύπνος

Για τις καφέ αρκούδες ο χειμέριος ύπνος αντιπροσωπεύει την προσαρμογή τους στην έλλειψη διαθεσιμότητας τροφής κατά τη διάρκεια του χειμώνα. Από το τέλος καλοκαιριού και καθ'όλη τη διάρκεια του φθινοπώρου οι αρκούδες συσσωρεύουν σημαντικές ποσότητες λίπους για την περίοδο του χειμέριου ύπνου ο οποίος μπορεί να διαρκέσει από 3 έως 7 μήνες. Κατά τη διάρκεια τη φάσης αυτής, την οποία διανύουν μέσα σε σπηλιές σκαμμένες στο έδαφος και σε φυσικές κουφάλες, ο βασικός μεταβολισμός της αρκούδας μειώνεται στο ελάχιστο και κατά συνέπεια η κατανάλωση ενέργειας μειώνεται κατά 50-70%. Οι χτύποι της καρδιάς μειώνονται σημαντικά και η θερμοκρασία του σώματος πέφτει από 5° έως 8°C. Τα θηλυκά ζώα γεννούν κατά την περίοδο του χειμέριου ύπνου τσιτζοντας τα μικρά τους με γάλα πολύ υψηλό σε λιπαρά. Στα νότια τμήματα εξάπλωσης του είδους η περίοδος του χειμέριου ύπνου είναι συνήθως διακεκομμένη (περίοδοι λήθαργου εναλλάσσονται με περιόδους δραστηριοποίησης) και κάποιες αρκούδες μπορούν ακόμα και να παραμείνουν ενεργές και δραστήριες καθ'όλη τη διάρκεια του χειμώνα.

Σε τι περιβάλλον ζει;

Η προηγούμενη εξάπλωση της καφέ αρκούδας στην Ευρώπη είναι δείγμα της προσαρμοστικότητας των ζώων αυτών σε διαφορετικές περιβαλλοντικές συνθήκες. Για όσο διάστημα ο άνθρωπος αντίκτυπος είναι περιορισμένος, τα ζώα αυτά καταλαμβάνουν περιοχές όχι μόνο από φυλλοβόλα ή κωνοφόρα δάση αλλά επίσης στέπες και την αρκτική τούνδρα.

Τα πιο σημαντικά χαρακτηριστικά του ενδιαιτήματος της αρκούδας είναι η επάρκεια της τροφής, η ύπαρξη περιοχών ανάπαυσης και περιοχών φωλεοποίησης. Η ποιότητα αυτών των παραμέτρων επηρεάζει σημαντικά τη δυνατότητα αναπαραγωγής του είδους αλλά και τον βαθμό επιβίωσης των μικρών τους.

Υψηλής ποιότητας τροφές μπορούν να βρεθούν σε ακάλυπτες-ανοιχτές περιοχές αλλά οι αρκούδες φαίνεται να προτιμούν τις δασώδεις εκτάσεις λόγω των καταφυγίων που μπορούν να προσφέρουν τέτοιου τύπου περιοχές στην αρκούδα. Σε χώρες στις οποίες οι αρκούδες διώκονται από τον άνθρωπο, οι δασώδεις εκτάσεις αποδεικνύονται εξαιρετικά σημαντικός παράγοντας επιβίωσης του είδους. Επίσης και οι περιοχές φωλεοποίησης επιλέγονται με κριτήριο τον περιορισμένο ανθρώπινο αντίκτυπο.

Η ενόχληση των αρκούδων κατά τη διάρκεια του χειμéricου ύπνου μπορεί να τις ωθήσει να εγκαταλείψουν μια περιοχή, γεγονός εξαιρετικά επικίνδυνο για τα ζώα που εγκυμονούν ή για αρκούδες που συνοδεύονται ακόμα από τα μικρά τους.

Ποιό είναι το καθεστώς προστασίας της;

Η καφέ αρκούδα προστατεύεται από τη Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης (Νόμος 1335/83) «Περί προστασίας των απειλούμενων ειδών και των βιοτόπων τους» και από την Οδηγία 92/43 ΕΟΚ. «για την διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας». Όλοι οι πληθυσμοί της καφέ αρκούδας με εξαίρεση τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, προστατεύονται από την Σύμβαση της Ουάσιγκτον «για την ρύθμιση του διεθνούς εμπορίου απειλούμενων ειδών άγριας πανίδας και χλωρίδας» (CITES). Εφαρμόζεται στη χώρα μας από 01-01-84 (ΦΕΚ 112/Β/01-03-85). Η καφέ αρκούδα περιλαμβάνεται στον κατάλογο των ειδών βάσει του οποίου απαγορεύεται το εμπόριό τους καθώς και το εμπόριο τμημάτων τους.

i

Στην Ελλάδα, σύμφωνα με το άρθρο 258, παρ. 2ε και 2ζ (Ν.Δ. 86/69) του Δασικού Κώδικα, απαγορεύεται ο φόνος, η αιχμαλωσία, η κατοχή και η έκθεση σε δημόσια θέα της καφέ αρκούδας .

Το παραπάνω αποτελεί και το μοναδικό νομικό κείμενο της ελληνικής νομοθεσίας που αναφέρεται ρητά και σαφώς (αν και όχι αποκλειστικά) στο συγκεκριμένο είδος.

Ο ίδιος νόμος έρχεται σε αντίφαση με το επιθυμητό καθεστώς απόλυτης προστασίας του είδους εφόσον προβλέπει σε άλλη παράγραφο την δυνατότητα άρσης του καθεστώτος προστασίας του είδους με έγκριση του Υπουργού Γεωργίας! Αυτό προβλέπεται για τις περιπτώσεις όπου κρίνεται ότι παρουσιάζεται περιοδική έξαρση περιστατικών επιδρομών του ζώου σε παραγωγικό κεφάλαιο με επιπτώσεις στην αγροτική οικονομία. Τέτοια εφαρμογή του νόμου έγινε για τελευταία φορά το 1981 στη περιοχή Ζαγορίου - Ιωαννίνων με μαζική εξόντωση ζώων!

Η αντίφαση αυτή ενισχύεται από το γεγονός ότι η αρμοδιότητα της κατά περίπτωση άρσης του καθεστώτος προστασίας της καφέ αρκούδας έχει εξολοκλήρου μεταβιβαστεί στους κατά τόπους νομάρχες των περιοχών όπου επιβιώνει το είδος, με τις διατάξεις του Β.Δ. 733/69!

Ποιοί είναι οι σημαντικότεροι κίνδυνοι που αντιμετωπίζει;

Παρόλο που η καφέ αρκούδα προστατεύεται σε εθνικό και διεθνές επίπεδο και παρόλο που οι ζημιές που προκαλεί συνήθως αποζημιώνονται, η εκδίωξή της από τον άνθρωπο (παράνομη εξόντωση από δολώματα και λαθροθήρες) συνεχίζει να αποτελεί τη βασική απειλή για την επιβίωσή της. Ο βασικός λόγος αυτής της συνεχούς καταδίωξης της αρκούδας από τον άνθρωπο είναι η δυσκολία εφαρμογής της υφιστάμενης νομοθεσίας σε συνδυασμό και με την υπάρχουσα οικονομική σύγκρουση, η οποία ενισχύεται από την ιστορική και πολιτιστική προκατάληψη ενάντια στο είδος.

Δηλητηριασμένα δολώματα

Παρόλο που η καφέ αρκούδα είναι προστατευόμενο είδος, η εξόντωσή της με τη χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων συνεχίζει να αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους κινδύνους για τη ζωή της. Η χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων οφείλεται κυρίως στις ζημιές που προκαλεί το μεγάλο θηλαστικό στο παραγωγικό κεφάλαιο, όπως σε μελίτσια και σε κτηνοτροφικά ζώα.

Το πρόγραμμα **Life Ex-tra**

Το πρόγραμμα LIFE EX-TRA με τίτλο: «Βελτίωση των συνθηκών διατήρησης των μεγάλων σαρκοφάγων-Μεταφορά βέλτιστων πρακτικών» είναι μία πρωτοβουλία η οποία συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή στο πλαίσιο του προγράμματος LIFE και υλοποιείται παράλληλα σε τέσσερις χώρες. Βασικός του στόχος είναι η ανταλλαγή εμπειριών μεταξύ των χωρών της νοτιοανατολικής Ευρώπης (Ρουμανία, Βουλγαρία και Ελλάδα) και τριών προστατευόμενων περιοχών της Ιταλίας, για να προωθήσει τις βέλτιστες πρακτικές για τη διατήρηση των μεγάλων σαρκοφάγων (λύκος και αρκούδα). Στην Ελλάδα, το πρόγραμμα επικεντρώνεται στη συνύπαρξη Ανθρώπου και Καφέ Αρκούδας ενώ περιοχή εφαρμογής του είναι οι ορεινές περιοχές του Ν. Τρικάλων στη Θεσσαλία. Το πρόγραμμα LIFE EX-TRA φιλοδοξεί να βελτιώσει τις στάσεις και την τεχνογνωσία όλων των εμπλεκόμενων στα διάφορα ζητήματα διατήρησης των μεγάλων σαρκοφάγων.

Η ιδέα του προγράμματος δημιουργήθηκε από την εμπειρία η οποία αποκτήθηκε στο πλαίσιο του προγράμματος LIFE COEX και που αφορούσε στη Βελτίωση της Συνύπαρξης Μεγάλων Σαρκοφάγων και Γεωργίας στην Ευρώπη (LIFE04NAT/IT/000144) (www.life-coex.net) και το οποίο υλοποιήθηκε από το 2004 έως το 2008. Μέσω του προγράμματος αυτού είχαν γίνει σημαντικές προσπάθειες στην κατεύθυνση της πρόληψης των ζημιών οι οποίες προκαλούνται από τα μεγάλα σαρκοφάγα στα κτηνοτροφικά ζώα. Σε αυτό το πλαίσιο, το πρόγραμμα LIFE EX-TRA σκοπεύει στη μεταφορά των καλών πρακτικών σε νέες περιοχές αυτή τη φορά μεταδίδοντας την εμπειρία η οποία αποκτήθηκε από τους διεθνείς εταίρους του προγράμματος.

LIFE07/NAT/IT/00502

www.lifextra.it

Εικονογράφηση: Stefano Maugeri / Parco Nazionale d'Abruzzo Lazio e Molise, Graziano Ottaviani, Concetta Flore
Φωτογραφίες: ΚΑΛΛΙΣΤΩ, Κωνσταντίνος Γώδης, Γιώργος Μερτζάνης, Armin Riegler, John Beecham, Αλέξης Γιαννακόπουλος

ΚΑΛΛΙΣΤΩ, Μητροπόλεως 123, 546 21, Θεσσαλονίκη, Τηλ.: 2310 252 530,
Fax: 2310 272 190, email: info@callisto.gr, www.callisto.gr

Εταίροι:

